COLOCVIU STRATEGIC

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ŞI SECURITATE

Nr.12
Noiembrie
2012

PRACTICI MILITARE NAȚIONALE ŞI INTERNAȚIONALE DE IMPLEMENTARE A RESPONSABILITĂȚII DE PROTECȚIE A CIVILILOR

Vasile DOBRESCU

CONCLUZII:

- ***Conținutul conceptului responsabilității de a proteja a parcurs trecerea de la un drept (o intervenție umanitară) la o obligație, fapt fundamentat de dorința de a elimina orice tendință ca un popor să fie supus unor constante şi grave încălcări ale drepturilor fundamentale.***
- ***Omul reprezintă elementul esențial al oricărei forme de organizare socială, iar gradul de realizare a securității acestuia se reflectă în securitatea grupului din care face parte.***
- ***Nu putem discuta despre protecție militară înainte de a pune problema securității interne şi internaționale cu cele şapte dimensiuni ale acesteia[1]: umană, politică, economică, socială, culturală, ecologică şi nu în ultimul rând militară, despre care vom aminti câteva aspecte esențiale.***

[1] T. FRUNZETI, *Conflict şi negociere în relațiile internaționale*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2011.

Atâta vreme cât dreptul la o intervenție umanitară a fost perceput ca o amenințare la adresa treburilor interne ale unui stat, responsabilitatea de a proteja nu a fost înțeleasă în adevăratul sens al conceptului, acesta manifestându-se mai întâi ca o componentă preventivă şi mai apoi interventivă[1].

Documentul care a prezentat conceptul teoretic al responsabilității de a proteja a fost adoptat la finalul celei de-a 60-a întâlniri plenare a Adunării Generale ONU din 2005. Acesta prevede că fiecare stat are responsabilitatea de a-şi proteja poporul de atrocități şi că această responsabilitate cuprinde mai întâi aspectele preventive, fapt pentru care comunitatea internațională trebuie să încurajeze statele pe cale diplomatică să îşi protejeze ele însele populația, dar în acelaşi timp consemnează că acestea trebuie să fie pregătite să acționeze preventiv şi decis, printr-o acțiune colectivă, în baza cap. VII din Carta ONU, în cazul în care, metodele paşnice se dovedesc neadecvate sau dacă autoritățile naționale nu îşi îndeplinesc obligația de a-şi proteja populația. Asumându-şi postura de promotor al drepturilor omului, acțiunea umanitară este pusă astfel sub semnul angajamentului moral şi are ca punct de reper doctrina „dreptului de ingerință” şi corolarul său – intervenția militară din rațiuni umanitare. Este semnificativ faptul că acestei organizații i-a fost acordat, în 1999, Premiul Nobel pentru Pace, lucru care a marcat momentul de apogeu al noului tip de acțiune umanitară.

Deşi acțiunea umanitară s-a prezentat cu o aură de noblețe dat fiind faptul că eforturile persoanelor implicate au ca obiectiv ajutorarea celor în nevoie în numele unor înalte principii morale, în mod paradoxal, aceasta se află totdeauna sub semnul eşecului, şi nu al reuşitei. Principalele cauze sunt momentul de intervenție – în mod inevitabil ulterior declan-

şării crizei – şi instrumentele limitate de care aceasta dispune. Aşa cum spunea Sadako Ogata, fostul Înalt Comisar ONU pentru Refugiaţi: „Problemele umanitare nu au soluţii umanitare”, ci, adăugăm noi, politice, militare şi culturale[2].

Dimensiunea umană se referă la faptul că subiectul şi obiectul de referinţă al securităţii este individul uman, iar starea de securitate a indivizilor trebuie să constituie punctul de pornire al oricărei analize sau concepţii privind responsabilitatea de protecţie a civililor, indiferent de nivelul de referinţă (naţional, zonal, regional sau global).

În opinia noastră, securitatea şi, în special, securitatea umană, reprezintă o stare ce exprimă percepţia absenţei riscurilor, pericolelor şi ameninţărilor la adresa existenţei, valorilor şi intereselor indivizilor umani (în orice formă de constituire), împreună cu procesele de formare şi de gestionare a acestei percepţii în cadrul comunităţii umane. Realizarea stării de securitate, indiferent de nivelul şi domeniul la care ne raportăm, este îngreunată de uriaşa varietate a valorilor şi intereselor oamenilor, care cel mai adesea intră în contradicţie conducând la apariţia temerilor în ceea ce priveşte securitatea individuală, de grup, naţională, statală etc., fapt pentru care întregul sistem trebuie abordat în legătură cu celelalte dimensiuni ale securităţii amintite mai înainte.

Dimensiunea politică, care se referă la faptul că în cadrul multitudinii de schimbări ce au marcat sfârşitul secolului XX şi începutul secolului XXI, există o constantă a acestei perioade de timp, şi anume nevoia de democratizare şi dezvoltare în toată lumea, intensitatea acestei nevoi variind în funcţie de paradigmele existente într-un moment sau altul al istoriei recente, atingând punctul culminant, nu odată cu declanşarea conflictelor interetnice din Balcani, ci atunci când SUA şi NATO au iniţiat ample operaţii militare în Orientul Apropiat şi Mijlociu, după momentul 11 septembrie 2001. Toate acestea sunt repere pentru dimensiunea politică a securităţii, care poate şi trebuie analizată pe două niveluri: cel intern şi cel extern raportat la securitatea internaţională sau la dreptul internaţional.

Problema *dimensiunii economice* a securităţii este una deosebit de controversată şi politizată de către diferitele grupuri sau curente, astfel: mercantiliştii şi neomercantiliştii pun pe primul loc statul ca gestionar al scopurilor sociale şi politice care generează bunăstarea ca unic furnizor al securităţii necesare desfăşurării tuturor activităţilor economice, fapt pentru care, pentru aceste grupuri, dimensiunea economică este doar o parte a securităţii naţionale; liberalii în schimb, pun pe primul loc economia şi afirmă că aceasta ar trebui să constituie baza oricărei construcţii sociale, iar piaţa trebuie să fie lăsată să opereze cât mai liber, fără intervenţia statului[3]; socialiştii adoptă o poziţie intermediară, afirmând că economia constituie baza construcţiei sociale, iar statul nu poate exista în afara acestei logici, sarcina sa fiind aceea de a „guverna” economia în funcţie de scopurile politico-sociale ale justiţiei şi echităţii. Socialiştii pun accentul pe securitatea celui slab din punct de vedere economic împotriva celui puternic, bogat. În consecinţă, există modele diferite, atât economice, cât şi de securitate.

Înainte de sfârşitul Războiului Rece, modelele economice aveau drept bază economiile naţionale, în mare măsură autosuficiente, excluzând posibilitatea cooperării externe semnificative şi promovând protecţia oferită de stat faţă de competiţia externă. Această concepţie a condus la izolare parţială a statului socialist. După Războiul Rece, liberalizarea şi democratizarea economică au determinat şi modificarea modelului de securitate. În prezent, realizarea securităţii este bazată pe interdependenţa şi cooperarea dintre state, atât în problemele interne, cât şi în cele externe.

La fel ca celelalte dimensiuni ale securităţii, *dimensiunea socială* face trimitere la cele politice, economice, culturale, ecologice şi militare. Dimensiunea socială poate fi abordată în termeni legaţi de populaţie şi mişcarea populaţiei (numărul, ritmul de creştere, evoluţia componentelor sporului natural şi a emigraţiei externe, structura demografică, durata medie a vieţii, nivelul de instruire dau profilul demografic al unei populaţii), de norme şi reguli, statute şi roluri, interacţiuni între actorii sociali etc. Dintre aceste aspecte este deosebit de important cel al populaţiei, întrucât numărul şi calitatea acesteia determină în mare măsură atât puterea statului, cât şi politicile pe care acesta le promovează la nivel naţional şi internaţional[4].

Adăugăm în continuare faptul că, cele mai importante tendinţe care se manifestă la nivel mondial au implicaţii esenţiale în ceea ce priveşte securitatea la oricare din nivelurile sale. Astfel, tendinţele alarmante de fertilitate din ultimii ani indică deplasarea centrului de greutate al populaţiei globale din lume dezvoltată spre lumea în curs de dezvoltare. Acest fapt este deosebit de grav (aşa cum am precizat şi în cazul dimensiunii economice) având în vedere acutizarea sărăciei, statele cu cei mai mulţi locuitori, primele patru (China, India, SUA şi Indonezia) vor rămâne pe aceleaşi locuri în următoarea perioadă, pe când următoarele şase se vor schimba semnificativ, de exemplu Federaţia Rusă şi Japonia vor părăsi topul celor 10, în timp ce Nigeria, Pakistan, Bangladesh şi Etiopia vor urca. Pe lângă creşterea naturală a populaţiei se înregistrează sporirea numărului refugiaţilor care provin din ţările în curs de dezvoltare sau din cele în care sunt manifestări violente. În anul 1995, numărul acestora se ridica la peste 14 milioane, cu tendinţe de creştere. De asemenea, o altă tendinţă majoră a lumii de azi o reprezintă urbanizarea masivă. Peste jumătate din populaţia lumii de azi trăieşte în zone urbane care, la unele state, devin discordant de mari în raport cu suprafaţa ţării. Prognozele prevăd că până în anul 2015, în lume vor exista peste 20 de mega-oraşe (cu peste 10 milioane de locuitori). Implicaţiile în acest context apar în schimbări majore în ceea ce priveşte natura conflictului care este posibil să crească, ceea ce implică o modificare a atractivităţii conflictului urban dintre forţele de insurgenţă şi gherilă cu cele ale armatei (exemplu Irak). Pe de altă parte şi influenţa diasporelor etnice fiind în creştere, datorită globalizării, pot cu uşurinţă să modifice cursul conflictului din ţara-mamă. Mai mult, populaţiile relativ tinere manifestă o tendinţă crescută spre violenţă. Acest risc este prezent în multe dintre naţiunile din Orientul Mijlociu şi din Africa. Cunoaşterea exactă a stării demografice ar putea reprezenta cea mai bună evaluare a durabilităţii dezvoltării economice şi implicit, a modalităţilor de realizare a stării de securitate[5].

Dimensiunea culturală a securităţii comportă două aspecte: pe de o parte, impactul culturii asupra securităţii, iar pe de altă parte, existenţa sau inexistenţa unei culturi de securitate, factori de vulnerabilitate a statului cu implicaţii

Maiorul Vasile DOBRESCU este doctorand al Universităţii Naţionale de Apărare „Carol I” şi activează în cadrul Inspectoratului Situaţiilor de Urgenţă „Codrii Vlăsiei'' al Judeţului Ilfov.

asupra întregii comunităţi internaţionale. Impactul culturii asupra securităţii umane nu poate fi abordat fără referiri exprese la identitatea culturală locală, sistemele de valori care conservă capitalul social şi cultural şi sistemele indigene de cunoaştere. Ameninţările la adresa dimensiunii culturale a securităţii pot apărea din cauza dezvoltării unor politici al căror rezultat este marginalizarea populaţiei indigene sau omogenizarea unor populaţii diverse pentru a menţine stabilitatea politică. Unele ţări se confruntă cu conflicte etnice la nivel subnaţional, grupuri de diverse etnii sau practici religioase, diferite de cele ale populaţiei majoritare, implicându-se în dezbaterile politice (de exemplu, în India de Nord, controlul economiei de către persoane din comunităţi de altă limbă sau etnie a condus la confruntări violente).

În ultimii ani, este tot mai evident faptul că omenirea se află într-o profundă criză ecologică. *Dimensiunea ecologică* comportă un discurs dramatic în favoarea securizării, atât din partea guvernelor, cât mai ales din partea societăţii civile, însă rezultatele nu sunt întotdeauna pe măsura aşteptărilor, chiar şi atunci când măsurile luate sunt de mare amploare. Există dezbateri serioase asupra tipului de probleme ce pot fi politizate şi a celor care necesită intervenţia imediată. Evident, dezastre concrete - Cernobâlul, cutremurul însoţit de tsunami din Japonia în martie 2011, înzăpezirile din ianuarie-februarie 2012 sau inundaţiile recente din România - au impus acţiuni imediate care să prevină repetarea lor. În astfel de situaţii, locaţia geografică şi nivelul de bunăstare al ţării respective joacă un rol decisiv în interesul acordat combaterii efectelor dezastrelor. Dar, guvernele ţărilor sărace tind să perceapă politicile de mediu drept ceva pe care nu şi-l pot permite. Numeroase studii de specialitate au arătat că de regulă există trei categorii de ameninţări care definesc dimensiunea ecologică a securităţii: ameninţările din partea mediului natural la adresa civilizaţiei umane nefiind rezultatul acţiunilor umane: cutremurele şi erupţiile vulcanice; căderile de meteoriţi şi ciclul natural al epocilor glaciare; ameninţările cauzate de acţiunile umane asupra sistemelor naturale sau structurilor planetei, atunci când schimbările promovate constituie ameninţări la adresa unei părţi sau a întregii civilizaţii. Un exemplu elocvent îl constituie poluarea, care pe lângă altele, are efecte distrugătoare asupra stratului de ozon; ameninţările cauzate de acţiunile umane asupra sistemelor naturale sau structurilor planetei, atunci când schimbările făcute nu par a constitui ameninţări existenţiale la adresa unei părţi sau a întregii civilizaţii însă pe termen lung pot avea efecte majore (de exemplu exploatarea resurselor minerale).

Aceste trei categorii de ameninţări înglobează o varietate de aspecte majore cum ar fi: distrugerea ecosistemelor, schimbarea climei, pierderea biodiversităţii, distrugerea pădurilor, deşertificarea, distrugerea stratului de ozon, sau diverse forme de poluare etc.; problemele energetice: reducerea, consumul şi distribuţia inegală a resurselor naturale, gestionarea dezastrelor (nucleare, chimice); probleme legate de hrană: sărăcia, foametea, consumul în exces, degradarea terenurilor cultivabile şi a resurselor de apă etc.; conflicte sociale: războaiele ce produc pierderi ecologice. Exceptând categoria „distrugerea ecosistemelor", niciuna dintre celelalte menţionate mai înainte nu este o problemă exclusiv ecologică. Acestea se intersectează cu celelalte dimensiuni ale existenţei umane, implicit ale securităţii, însă aici sunt privite din punctul de vedere al impactului pe care îl au asupra mediului natural.

Dimensiunea militară a securităţii se referă la vulnerabilităţile, ameninţările şi riscurile de natură militară care continuă să se menţină pe agenda securităţii contemporane deşi Războiul Rece s-a încheiat de peste 20 de ani. Tendinţele internaţionale prezente şi cele de perspectivă nu reclamă apariţia confruntărilor generalizate, cu arme de nimicire în masă. Competiţia dintre marii actori internaţionali care domină situaţia economică politică şi uneori culturală în lume se intersectează cu o multitudine de forme de cooperare, alianţă şi integrare. Războiul este oficial interzis, prin reglementări speciale, ca mijloc de soluţionare a crizelor şi conflictelor, cu unele excepţii notabile. Totuşi, lumea asistă la relansarea „cursei înarmărilor", dezvoltarea puterii militare a statelor şi grupărilor de state, la proliferarea lentă şi legală/ilegală a armelor de nimicire în masă, la amplificarea terorismului, separatismului etnico-teritorial etc. Nu vom intra în detalierea problematicii securităţii interne şi internaţionale, decât în măsura în care are tangenţă cu subiectul de faţă, menţionând faptul că protecţia militară a unei comunităţi din orice zonă de pe glob, prin recurgerea la instrumentele războiului apare ca necesară şi se desfăşoară numai după ce au fost epuizate toate mijloacele nonmilitare, dar şi atunci în condiţii bine determinate. Nu trebuie să uităm faptul că evoluţia societăţii internaţionale după cel de al Doilea Război Mondial este strâns şi direct legată de adoptarea, în anul 1945, a Cartei Naţiunilor Unite, un tratat internaţional, considerat şi la această dată cel mai important în domeniul asigurării păcii şi securităţii internaţionale interzicând, încă din primele prevederi consemnate războiul, precum şi ameninţarea cu forţa sau folosirea acesteia fie împotriva integrităţii teritoriale ori independenţei politice a vreunui stat fie în orice alt mod incompatibil cu scopurile Naţiunilor Unite.

În cazul în care Consiliul de Securitate va socoti că măsurile de soluţionare paşnică nu ar fi adecvate, ori s-au dovedit a nu fi adecvate, acesta poate întreprinde, cu forţe aeriene, navale sau terestre, orice acţiune pe care o consideră necesară pentru menţinerea sau restabilirea păcii şi securităţii internaţionale. Aceste acţiuni pot cuprinde măsuri de blocadă a zonei şi chiar operaţiuni executate de forţe aeriene, maritime sau terestre ale membrilor Naţiunilor Unite, numai în urma deciziilor organismelor internaţionale, care constituie baza recurgerii la utilizarea forţei armate, în caz contrar se poate ajunge la grave încălcări ale independenţei şi suveranităţii statelor vizate de intervenţia militară. În acest sens, poate fi prezentată acţiunea Irakului asupra statului Kuweit din 1990, care situată în mod evident şi sfidător în afara dreptului internaţional, a condus la o energică ripostă a comunităţii internaţionale[6].

În numeroase studii referitoare la modul de aplicare a prevederilor Cartei Naţiunilor Unite, se evocă, uneori excesiv, articolele 39-42, de unde s-ar putea trage concluzia incorectă că ONU ar sta pasivă până la acutizarea maximă a tensiunilor şi pentru înlăturarea pericolului unei astfel de înţelegeri, ne întoarcem la textul articolul 34 în care se arată: „*Consiliul de Securitate poate ancheta orice diferend sau orice situaţie care ar putea duce la fricţiuni internaţionale sau ar putea da naştere unui diferend, în scopul de a stabili dacă prelungirea diferendului sau situaţiei ar putea pune în primejdie menţinerea păcii şi securităţii internaţionale*".

După cum se poate constata, acest articol 34 evidenţiază caracterul activ şi de prevenire a situaţiilor care să ajungă în stadiul violent, iar autorizarea folosirii forţei armate (arti-

colele 41-42), este situația extremă, când toate demersurile şi mijloacele au eşuat. Mai departe trebuie menționate şi prevederile articolului 51 din Carta Națiunilor Unite, referitoare la autoapărare, şi anume: „*Nicio dispoziție din prezenta Cartă nu va aduce atingere dreptului inerent de autoapărare individuală sau colectivă în cazul în care se produce un atac armat împotriva unui Membru al Națiunilor Unite, până când Consiliul de Securitate va fi luat măsurile necesare pentru menținerea păcii şi securității internaționale. Măsurile luate de membri în exercitarea acestui drept de autoapărare vor fi aduse imediat la cunoştința Consiliului de Securitate şi nu vor afecta în nici un fel puterea şi îndatorirea Consiliului de Securitate, în temeiul prezentei Carte, de a întreprinde oricând acțiunile pe care le va socoti necesare pentru menținerea sau restabilirea păcii şi securității internaționale*".

Mai trebuie menționat şi faptul că, Alianța Nord-Atlantică şi-a afirmat deplina încredere în Carta Națiunilor Unite, semnificativă în acest sens fiind Declarația Summit-ului NATO de la Bucureşti, în care chiar din primul articol se spune: „*Noi, şefii de stat şi de guvern ai țărilor membre ale Alianței Nord-Atlantice, ne-am întâlnit astăzi pentru a extinde Alianța şi pentru a întări în continuare capacitatea noastră de a răspunde actualelor şi noilor amenințări de securitate specifice secolului XXI. Am evaluat progresele semnificative pe care le-am făcut în ultimii ani pentru transformarea NATO, convenind că acesta este un proces care trebuie să continue. Recunoscând valoarea durabilă a legăturii transatlantice şi a NATO ca for esențial de consultări pe tema securității între Europa şi America de Nord, ne-am reafirmat solidaritatea şi coeziunea, precum şi angajamentul asupra viziunii comune şi valorilor democratice pe care le împărtăşim, cuprinse în Tratatul de la Washington. Principiul indivizibilității securității aliate este fundamental. O apărare colectivă solidă a populațiilor, teritoriului şi forțelor noastre este scopul central al Alianței şi rămâne sarcina de securitate cea mai importantă pe care o avem. Ne reiterăm încrederea în obiectivele şi principiile Cartei Națiunilor Unite*"[7].

În aceeaşi Declarație, la articolul 15, se afirmă: „*Condamnăm în cei mai puternici termeni toate actele de terorism, oricare ar fi motivația lor sau modul de manifestare. Națiunile noastre rămân hotărâte să lupte împotriva acestui flagel, individual şi colectiv, atât timp cât este necesar şi în conformitate cu dreptul internațional şi principiile Națiunilor Unite. Teroriştii utilizează o varietate de arme convenționale şi tactici, inclusiv tactici asimetrice şi pot încerca să folosească arme de distrugere în masă pentru a amenința pacea şi securitatea internaționale. Acordăm o importanță deosebită protecției populațiilor, teritoriilor, infrastructurii şi forțelor noastre împotriva consecințelor unor atacuri teroriste*". Utilizarea de către NATO, a forței armate împotriva terorismului, după tragicele evenimente din 11 Septembrie 2001, este un exemplu al modului cum, în situații extreme, se poate recurge la intervenția militară, pentru realizarea obiectivelor de securitate ale fiecărui membru al Alianței.

Prezența României cu trupe în teatrele de operații alături de aliați este dovada cea mai convingătoare a îndeplinirii angajamentelor asumate, dar şi a modului de realizare a obiectivelor de securitate, prin folosirea, ca ultimă soluție, a forței armate.

---

[1] A., M. GHINET, Eseu *"Libia si obligația de a proteja"*, ELSA Bucureşti şi BISMUN.
[2] C. BARBU, *Cadran politic, CICR, Idei contemporane*, Nr. 20/2004.
[3] Goran şi Julius COURT, *Governance and Development,* în „*World Governance Discussion Paper I*", United Nations University, 2002; *idem*: Amartya SEN, *Development as Freedom*, Random House, New York, 1999.
[4] UNDP, *Strategy Note on Governance for Human Development*, 2004.
[5] T. FRUNZETI, *Conflict şi negociere în relațiile internaționale*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I", 2011.
[6] F. A. ILIE, *Intervenția militară, soluția extremă de realizare a obiectivelor de securitate*, (sesiunea de comunicări ştiințifice cu participare internațională, noiembrie 2009, vol. IV, Universitatea Națională de Apărare – Centrul de studii strategice de apărare şi securitate).
[7] NATO Summit – Bucharest, 2-4 April 2008.

PROPUNERE:

- ***Continuarea misiunilor Armatei României cu accent pe implementarea responsabilității de protecție a civililor în teatrele de operații.***

COLOCVIU STRATEGIC este o publicație a Centrului de Studii Strategice de Apărare şi Securitate ce include rezumate ale temelor de cercetare ştiințifică, conferințelor, simpozioanelor, seminariilor, meselor rotunde, opinii şi puncte de vedere ale unor personalități de marcă din armată şi societate, din țară şi străinătate, implicate în cercetarea ştiințifică din domeniul securității.

Publicație realizată cu sprijinul Editurii şi Tipografiei Universității Naționale de Apărare „Carol I"
Tehnoredactare computerizată: Mirela ATANASIU
Supliment al revistei *IMPACT STRATEGIC*
ISSN: 1582-6511; B: 0162/1200/2012

Centrul de Studii Strategice de Apărare şi Securitate
Şos. Panduri, nr. 68-72, Sector 5, Bucureşti
Telefon: 021.319.56.04, Fax 021.319.55.93
e-mail: cssas@unap.ro
http//:cssas.unap.ro